

hmotnou, ale aj kultúrnou spotrebou, počnúc intelektuálnymi a hormonálnymi potrebami končiac. Tak by zvíťazil určitý druh „abstraktnej totality“ a milovníci abstraktných celkov našli by v tejto spoločnosti také uspokojenie, aké svojho času nachádzali v krajinách púšte askéti-stilitovia. Treba veriť v skutočnú dialektičnosť ľudského umu a povahy a mať nádej, že budeme ušetrení pred takouto budúcnosťou. Ale majme na zreteli, že takéto zneužitie dialektiky spoločenskej totality spôsobilo už veľmi mnoho zla socialistickej spoločnosti. „Juhoslovanská cesta k socializmu“ predstavuje predovšetkým rehabilitáciu kategórií spoločnosti (s robotníckou a spoločenskou samosprávou) a osobnosti (so slobodou vedeckej a umeleckej tvorby) a na nás je, aby sme týmto podstatným dialektickým momentom spoločenskej praxe dali ich plný zmysel a obsah.

Najlepšie idey a úmysly spoločnosti, zistené v rovine spoločenských inštitúcií, môžu sa znetvoriť, deformovať alebo odcudziť v piesku spoločenského praktikizmu a rutínérstva, ak ich nositeľmi nie je primerané spoločenské vedomie a osobné charaktery v každodenných ľudských vzťahoch. Myšlienka, ktorá neprenikla cez inštitúcie do živej spoločnosti, stáva sa nutne obeťou čisto formálneho alebo konvencionálneho konania (t. j. dvojakosti alebo zdvojenia sa človeka) na jej ideálne hlásanie a jej menej ideálne uplatňovanie. V tom prípade za najlepšimi ideami môžu sa nachádzať deformované osobnosti. Všeobecná idea môže prejaviť svoju hodnotu iba na úrovni ľudskej spoločnosti a živých medziludských vzťahov, t. j. keď sa ako všeobecná overí vo svojej zvláštnosti a jedinečnosti. To platí pre každú spoločnosť a najviac pre tú, ktorá bude skutočne socialisticke spoločnosť.

GALILEI, DOGMA A MY

LUDVÍK POLÁCH

Motto: „Po dlhých zkušenostech se mi zdá, že povaha lidská je taková, pokud jde o věci rozumu, že čím méně kdo má vědomostí a čím méně chápe, tím rozhodněji hovoří, a naopak četné a hluboké vědomosti působí, že býváme v posuzování nových věcí rozvážní a neukvapení.“

Galileo Galilei, Il Saggiatore

U Galileiho* hraje nemalou roli nový spôsob vedeckého myšlení, jehož nedílnou súčasťou je dôsledne protidogmatický prístup k riešeniu úkolov doby. Svuj postoj však nedováď až do obecně metodologickej roviny; uvědomuje si škodlivost dogmatizmu, sám se mu všemožně brání a neustále jej pranýřuje, ale otvoreně o dogmatizmu nehovoří — nikde jej alespoň tak nenazývá — a nevyslovuje žádné rady, jak se máme něčeho podobného vyvarovat.

Přitom nešlo jen o jakousi ryze literární záležitost, jak se domnívají někteří historikové sledující toto období, o formu uměleckého projevu, stojící proti tehdejší manýře neustálého dovolávání se autorit; protidogmatismus byl naopak typickým znakem Galileiho stylu vedecké práce i celkového životního postoje.

* S určitým oneskorením publikujeme článok, určený pôvodne k 400. výročiu narodenia Galileia Galileiho (nar. 15. februára 1564). Predpokladáme však, že aktuálnosť myšlienkového odkazu tohto významného vedca a mysliteľa, ako ju v publikovanom príspevku postihol jeho autor, nestráca na význame ani mimo slávnostného rámca jubilea. R.

Pátráme-li dnes po kořenech, z nichž vyrůstal a sílil u něho tento v jeho době nikterak neznámý ani nový rys, pak je nalezneme již v rodinném kruhu. Galileiho otec Vincenzio Galilei napsal mj. pojednání o hudbě, v němž vystupoval proti odvolávání se na autority. Později, v době svého působení v Padově se mladý Galilei neomezuje jen na vědu a výuku, ale navštěvuje i kroužky literátů, jako například kroužek Traiana Boccaliniho, a přátelí se s humanisty. I od nich tedy zajisté pochytil onen bojovný radikalismus a nesmiřitelný postoj k jakémukoliv diletantství. Zato se pak často střetával s velkým odporem ze strany vyznavačů a titelů starých „vyzkoušených“ a „osvědčených“ kanonizovaných autorit i receptur, s odporem lidí méně nadaných, jimž se nedostávalo dosti sil ani odvahy k samostatné tvůrčí činnosti, tj. k řešení všech problémů vlastními rozumovými prostředky a metodami.

Přestože Galilei nemluví nikde přímo o dogmatismu, můžeme si na základě znalosti celé jeho tvorby učinit přibližný obraz o tom, co jím rozuměl. Chápal jej jako určitý názor, podle něhož život, věda ani jakákoliv jiná lidská činnost nemohou přinést nic nového, o čem by nepsal, nemluvil nebo co by již neznal někdo před námi, koho pokládáme za vrcholnou autoritu v daných otázkách. Je-li dogmaticky usuzující člověk postaven před nějaký nezvyklý problém, ptá se nejprve, co o tom či onom jevu říkají jím uznávané autority, a pak se teprve rozhoduje k prověrce nebo i k odmítnutí jakékoliv konfrontace zastaralého textu s nově se objevivším jevem. Taková koncepce je v podstatě zaměřena proti jakémukoliv vývoji, je agnostická a vede k bezmocnosti, ke spoléhání se na někoho druhého, který všechno již rozluštil za nás.

Pohybujeme-li se na půdě vědy, pak dogmatismus spočívá v označení nějaké kvality, vztahu, koncepce, představy či hypotézy za jediné slučitelnou s určitým obecným systémem, námi uznávaným učením, nebo chcete-li — světovým názorem, a v odmítání zkoumat fakta, jež se naší dosavadní představě o světě přičí. V Galileiho době šlo o takové vlastnosti odporující starým oficiálně uznávaným představám, jako je proměnlivost těles za hranicemi vymezenými kruhem, který opisuje Měsíc kolem Země, o primárnost vztažné soustavy, v jejímž středu leží Slunce, a o neslučitelnost obou s peripatetickým učením pokládaným tehdy za jediné vědecké.

Scholastické učence neinteresovala otázka, zda heliocentrismus dobře vystihuje určité fyzikální jevy, odpovídá-li skutečnosti, ale *zda je či není v souladu s aristotelským učením*. Vůbec se nestarali o to, může-li mít nový poznatek nějaký praktický význam, je-li upotřebitelný dejme tomu v určité vědní disciplíně jako vhodná hypotéza či výchozí pozice, ale dbali jen o to, aby vyhovoval jejich apriornímu schématu, vztahujícímu se na tyto problémy. Další otázkou, kterou si v té souvislosti kladli, bylo: Co je to vlastně za osobu, která vyslovila podobnou myšlenku? Z jakých pozic hovoří? Není to nějaký skrytý nepřítel, tj. kacír?

Zprvu se ovšem snažili různými slovními kejklemi „odčarovat“ skutečnost. Řídili se přitom zásadou: nežli uznat nový fakt, který je v rozporu s naší dosavadní představou, raději jej popřeme. Neviděli tedy věci takovými, jakými opravdu byly, ale jakými si je přáli mít.

K takovým tendencím se Galilei stavěl neskrývaně ironicky. V dopise Pavlu Gualdovi ze 17. prosince 1610 vzpomíná nedávno předtím zesnulého filosofa Libri, který s velkým úsilím bojoval proti jeho objevům Jupiterových měsíců, a dodává: „Protože já na ně nechtěl nikdy pohlédnout se Země, snad je uvidí cestou do nebe.“¹

Analogicky se vyslovuje i v *Dialogu* o dvou největších soustavách světa ústy Salvatiho, který obvykle hovoří Galileiho jménem. Obrací se přitom na zastávce peripatetického učení: „A vy sám, pane Simplicio, co vy jste vymyslel proti nešťastným skvrnám

¹ Galileo Galilei, *Le Opere*, Ed. Naz. X, 484.

(rozumí se skvrny sluneční — L. P.), jež se objevily, aby znečistily nebe a ještě více peripatetickou filosofií?“²

Nicméně, i když jsou uvedené Galileiho výroky velmi odvážné a jejich ironie se téměř blíží výsměchu, přesto by nestačily postihnout jádro problému. Galilei jde proto dále a hledá příčiny dogmatického způsobu hodnocení jevů. Jednu z nich spatřuje v apriorním přístupu ke skutečnosti. Samotný apriorismus je čistě gnoseologickou záležitostí. Avšak z oblasti teoreticko-poznávací se můžeme velmi snadno ocitnout v živé společenské realitě: lidé, pro něž je charakteristický apriorní přístup ke světu, se mohou za vhodných okolností stát svému okolí velmi nebezpečnými.

Na začátku třetího dne *Dialogu*, když besedující přistupují k otázkám týkajícím se ročního pohybu Země kolem Slunce, jakoby se chtěl Galilei zabezpečit před eventuálním odvetným úderem, hodnotí způsoby „argumentace“ svých protivníků: „Přesvědčil jsem se, že se vyskytují lidé, kteří . . . stanoví nejprve v myslí závěr, jež protože je jim vlastní nebo pochází od osoby požívající jejich plnou důvěru, utkví v jejich paměti tak, že jej nelze nikdy a žádnými silami vykořenit; ty důvody, které se zrodily v hlavě jich samotných, anebo jež slyší od jiných k posílení vžitě představy, hned jako naivní a hloupí s plným souhlasem přijímají, a naopak důvody, jež jim odporují, i kdyby byly sebero- zumnější a prokazatelnější, se u nich střetají nejen s nechotou a rozhořčením, ale i s urputným hněvem. A mnohý z nich, podnícený vlastní zuřivostí, je připraven použít jakéhokoliv prostředku, aby přinutil mlčet protivníka; a já jsem viděl i takové případy.“³

Tito lidé nevyvozují tedy závěr z premis (předpokladů), ani ho nezdůvodňují rozumnými argumenty, ale přizpůsobují nebo lépe řečeno rozebírají a překrucují premisy a důvody, aby byly v souladu s předem určenými a do hlavy vbitými závěry. Nevyplátí se proto měřit síly s podobnými lidmi, tím spíše, že jejich způsob činnosti je nejen nepřijemný, ale často i nebezpečný.“⁴

Druhou cestu vedoucí k dogmatickému pojetí světa viděl Galilei v přeceňování autorit. Jde zpravidla o subjektivní výklad jejich eventuálního postoje k aktuálním otázkám dneška, kdyby se náhodou jakoby zázrakem ocitly mezi námi a měly nám pomoci rozhodovat. Velké osobnosti by však postupovaly možná i docela opačným způsobem, než jak si to představujeme my. Galileo Galilei ani na chvíli nepochybuje, že i samotný Aristoteles by pod tíhou jemu neznámých, ale později zcela samozřejmých důkazů změnil svůj názor na uspořádání vesmíru a uznal, že se mýlil. Naproti tomu jeho zbožňovatelé nemohli za žádnou cenu připustit jakoukoliv, byť i nepatrnou odchylku od litery jeho díla. Raději byli ochotni zřít se seznámení s důkazy a pozorováními, než aby se dostali do situace, kdyby je byli nuceni — v rozporu s Aristotelovým textem — uznat za správné. Namísto toho neustále opakovali, že svět je přesně takový, jak ho viděl Aristoteles, a nikoli takový, jak říkal Galilei, „jakým ho chce mít příroda“.

Víra v autority vyplývá na jedné straně z určitého gnoseologického faktoru, tj. z přístupu k poznávání světa. Kromě toho však má i své psychické předpoklady. Galilei jim věnuje pozornost.

K uctívání autorit vede některé lidi jejich neschopnost samostatně se orientovat v nějakém jim cizím oboru a do jisté míry i omezená potence samostatného myšlení. Někteří lidé jakoby nemohli uvolnit pouta svému rozumu a zmírnit tvrdošijnost a nepoddajnost smyslů, jež jim brání kladně přijat, co ještě nikdy neslyšeli a co tedy na ně dosud nepůsobilo. Jejich „slabomyslnost“ pak přispívá k tomu, že jako určitý dar přinášejí v podobě

² Galileo Galilei, *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 58.

³ Z těchto slov zaznívá snad i truchlivá vzpomínka na Giordana Bruna a jiné mučedníky vědy. A je v nich nepochybně ukryta i Galileiho osobní životní zkušenost.

⁴ Galileo Galilei, *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 270—271.

poplatku důvěry ke všemu, co kdykoliv napsaly jimi zbožňované osobnosti. Rezolutně odmítají vyslechnout a prozkoumat názory i problémy, o nichž uctívané autority ani nesnily.⁵

Tuto svou částečnou omezenost si člověk velmi nerad přiznává. A čím je kdo omezenější, tím hůře jej lze přesvědčit, že má podobné nedostatky. Chatrné vědomosti z určitého oboru často způsobují, že lidé, kteří jsou značně erudovaní v nějaké odlehle vědní disciplíně, unáhleně, bez nezbytného prozkoumání a důkladného posouzení odsoudí určitou věc předem, když jim ji někdo záměrně podá ve světle pro ně nepřijatelném. V Galileiho době šlo hlavně o Koperníkovu soustavu. V naší nedávné minulosti stejný osud sdílela teorie relativity a kybernetika. V obou případech se ve smyslu Galileiho slov posuzování doktrin dostalo do rukou lidí sice mocných, ale neschopných pochopit neobyčejně pronikavé a pádné důvody, a proto je označili za pochybné. Ostatní se pak přidrželi jejich nínění z několika možných pohnutek: z úcty, ze strachu nebo pro svoji bezzásadovost.

Všemi těmito pohnutkami se Galilei dosti obširně zabývá. Domnívá se, že je lze zmírnit nebo dokonce zcela odstranit převýchovou lidí. Nejprve je podle jeho názoru třeba rozbít předsudky a zvyky tradičního myšlení a vytvořit na jejich místě jediný nový zvyk: rozvinutou schopnost usuzovat. Lidem je zapotřebí vštípit nedůvěru k autoritám. Vše, k čemu ve svých úvahách dospějeme, máme jeden druhému předkládat nikoli jako hotovou věc k věření, ale jako námět k posouzení. Takový postup, při kterém se někdo snaží vehementně a silou moci vnucovat svůj názor beze zbytku někomu druhému, skrývá v sobě dva velké nedostatky: 1. Budeme-li jeden druhému předkládat něco k věření, zjednodušíme si náramně svoji práci: upustíme totiž od nezbytné argumentace. 2. Stane-li se tento náš postup obecně uznávanou zásadou, všeobecně platným principem, začneme stupeň uvědomělosti či pokrokovosti člověka měřit intenzitou víry a nikoli hloubkou poznání věci. Lidé sami se pak budou snažit a nutit věřit a nikoli myslet.

Usiloval-li Galilei vštípit lidem metodickou nedůvěru k autoritám, neznamená to ještě, že by si sám nevážil svých učitelů. Jeho postoj k nim však nebyl založen na bezhlavém přejímání všeho, co oni hlásali, ale na kritickém přehodnocování a neustálé prověrce jakéhokoliv, byť nejnespornějšího na první pohled poznatku. Vycházel přitom z představy existence nekonečného množství věcí kolem nás jež byly a stále zůstávají z dosahu našeho vědomí, a nemá proto smysl vytyčovat někde hranice toho, co má a může být poznáno. Uvědomění si tohoto faktu by mělo člověka přivést k tomu, aby se osvobodil od otrocké pokory před tím či oním autorem, posuzujícím přírodu. Nikdy se nemáme spokojit s tím, čeho již bylo v poznání světa dosaženo, co již někdo popsal a vysvětlil.

Když Galilei studuje Koperníka, jehož si nesmírně vážil, přebírá pouze jeho systém jako celek, jeho přístup k řešení otázek, jeho metodu, ale nikoli jednotlivá konkrétní řešení sama. Připouští zcela samozřejmě, že i Koperník se v jednotlivostech mýlil, že není proto správné při každé příležitosti se na něho odvolávat. Konečně dodává, že i kdyby odvolání na Koperníka nebo na nějakou jinou autoritu stačilo přesvědčit člověka, nevysvětlilo by podstatu věci. Je proto daleko užitečnější a působivější, nastíníme-li základ problému, ale ponecháme lidem možnost, aby se sami pokusili dospět k detailnímu řešení úkolu. Galilei říká, že ani on neporozuměl Koperníkovým vývodům dříve, než si jiným než on, dostatečně jasným a samozřejmým způsobem vysvětlil problémy, což se pochopitelně neobešlo bez velkého úsilí vlastního rozumu.⁶

Galileiovský způsob studia neměl, jak vidíme, nic společného s nekritickým a nepromyšleným přejímáním myšlenek: bez vlastního řešení problémů to prostě nejde. Hle, jak kruté odsuzoval bezduché přitakávání: „Jaká neslýchaná nízkost otrockých myslí! Stát se

⁵ Viz Galilei Galilei, *Dialóg o dvouh systémech sveta*, Bratislava 1962, 394—395.

⁶ Srovnej *Dialóg o dvouh systémech sveta*, Bratislava 1962, 374.

dobrovolně otrokem, pokládat předpisy (rozuměj poučky — L. P.) za nenarušitelné, povinně se vyhlášovat za přesvědčeného a přemoženého.“⁷

Průvodce potřebujeme jen v neznámých vodách, ale na známých a rovných místech musí být vedeni jen slepci. Leč kdo je slepý, ať raději zůstane doma. Kdo však má dobré oči a bystrý rozum, má jich využívat jako svého průvodce. To ovšem neznamená, říká Galilei, že bychom neměli slyšet Aristotela. Naopak, je užitečné ho usilovně studovat, ale v žádném případě se nesmíme stát jeho kořistí, slepě se podepisovat pod každé jeho slovo a bez zkoumání jiných důvodů považovat jeho výroky za nesporné.⁸

Úcta, oddanost a pokora tvoří ovšem jen nepatrnou část pohnutek, jež vedou k formování nadměrné autority. Existuje mj. i jakési cílevědomé působení lidí, vedoucí k fetišizaci určitých teorií. Na základě několikasobného úspěchu v praktické činnosti jsme si vytvořili obecný závěr, ale dále se již nestaráme o jeho neustálou prověrku a zapomínáme na jinou důležitou skutečnost, že pravda je vždy konkrétní.

Je pochopitelné, že Galilei se nemohl ani dohadovat určitého „třídního původu“ takovéto fetišizace pouček a jen mlhavě si uvědomoval její vzájemnou spojitost s mocenskými ambicemi společenských skupin nebo vrstev. Neunikl mu však prvek násilí, jehož role je při formování kultu osobnosti, kultu skupiny osob nebo organizace nesporná.

Obrazně vyjadřuje fetišizační proces, jemuž čas od času podléháme. Připomíná mu to sochaře, který vytesal velikou sochu Herkula nebo Jova, jehož zobrazil tak nádherně, že každého, kdo na sochu pohlédl, jímál úžas, až se také samotný sochař začal bát výsledků práce svých rukou. Jeho strach byl nakonec tak velký, že se již neodvážil přiblížit k soše s dlátem nebo kladivem.⁹

Mnohem horší ovšem je, když se určité individuum samo proti bázni obrní, ale zato věnuje zvýšené úsilí tomu, aby se báli jiní. Za takové situace pak jeho podřízeným a všem, kdož tak či onak na něm závisí, nezbyva než aby se buď podrobili nebo vzepěli. Protože je ale daleko jednodušší skrýt se pod cizím štítem nežli se objevit s otevřenou tváří, neodvažují se ani na krok vzdálit od předepsaného kursu. Časem se pak do své úlohy natolik vžijí, že působí ve stejném směru i na ostatní spoluobčany.

Snad právě z těchto důvodů Galilei mnohokrát požadoval svobodnou výměnu názorů jako nezbytný předpoklad plodné vědecké činnosti.¹⁰

Již před časem začala u nás poznenáhlu vycházet z módy citátomanie. Nelze ovšem tvrdit, že by se dál neobjevila na scéně, ani že v budoucnu se s ničím podobným neseškámé. Nejlepším svědectvím toho může snad být samotný fakt, že Galilei proti stejnému zlu bojoval před více než 300 lety. „Co může být hanebnějšího,“ psal, „než slyšet na veřejných diskusích citovat text, který snad byl napsán na úplně jiné téma, a zacpávat jím protivníkovi ústa? Chcete-li studovat čistě takovým způsobem, odložte jméno filosofů a nazývejte se historiky nebo doktory paměti, protože není hezké, zneužívá-li čestného titulu filosofa ten, kdo jaktěživ nefilosofoval.“¹¹

Milovníci citací se v boji s Galileim uchýlovali nejčastěji k bibli anebo k Aristotelovým spisům. Takový postup vzbuzoval předepsanou v té době úctu a naháněl odpůrcům strach.

Naproti tomu Galilei vytyčoval již zmíněný požadavek svobodné výměny názorů a možnost volného, zdánlivě až objektivistického, jak bychom dnes řekli, posuzování všech možných předpokladů a hypotéz. To ale neznamená, že by snad nestránil pravdě! Naopak. Odmítal sice autoritu osobnosti, skupiny osob nebo církevní organizace i staro-

⁷ Tamtéž, 116.

⁸ Tamtéž, 117.

⁹ Srovnej *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 115.

¹⁰ Viz například *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 241, 376.

¹¹ Galileo Galilei, *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 117.

bylých teorií, ale prosazoval autoritu vyvíjející se pravdy. Protestoval jen proti všeobecně užívané metodě zkoumání vědeckých otázek prostřednictvím výkladu Aristotelových, Ptolemaiových a jiných textů, ale současně zdůrazňoval nezbytnost obracet se k bezprostřednímu pozorování a hodnocení faktů.

Protože odvolávání se na autority kult osobnosti a církevních dogmat pěstovali a rozvíjeli především scholastikové, soustředil Galilei hlavní nápor proti nim. Stejně jako kdysi Bruno i on hájil nezávislost myšlení na náboženství a za jediný zdroj poznání pokládal vědu.

V dopise svému žákovi páteru Kastellimu, datovaném 21. prosince 1613, napsal, že přírodovědecké bádání se nemůže zastavovat před biblickým textem. Naopak, je na teologech, aby vysvětlovali výroky bible v souladu se zjištěnými přírodovědeckými fakty. Tuto myšlenku rozvinul v roce 1615 v traktátu adresovaném toskánské vévodkyni Kristýně. Traktát zpočátku koloval v opisech. Tiskem vyšel teprve v roce 1636.

Galilei v něm žádá, aby se při posuzování přírodovědeckých problémů nevycházelo z autority Písma, ale ze smyslové zkušenosti a z nesporných důkazů. Příroda je nevyčerpatelná a nezměrná — prohlašuje. Poznatky získané cestou smyslové zkušenosti nebo prostřednictvím nesporných důkazů nemají vzbuzovat pochybnosti a nemají být posuzovány na základě textů Písma, jež může obsahovat i úplně rozporné výroky.

V dopise Ingolimu dodává, že lidská autorita nemá žádný význam při řešení přírodních otázek. Příroda se vysmívá řešením a rozkazům vládců i panovníků a nezměnila by podle jejich přání své zákony ani v nejmenším.

A jakoby nám chtěl v *Dialogu* naznačit, že to, co kritizuje, vztahuje se také na něho, upozorňuje, že vše, co hodlá říci, předkládá jen jako klíč, otvírající cestu, po níž ještě nikdo nechočil, a věří, že vynalézavější lidé se dostanou mnohem dále.

Samozřejmě, že podobné Galileiho výroky bychom jen stěží mohli uvést do souladu s názory, které se tu a tam vyskytují v literatuře, podle nichž byl nadměru sebevědomý nebo dokonce nesnášenlivý, když šlo o názorové spory. Naše mínění, jak se zdá, potvrzují i četná místa z *Dialogu*, kde Sagredo — člověk neutrální, reprezentant vědychtivých kruhů — poučuje Saviatiho, který nejčastěji představuje samotného Galileiho. Potvrzuje jej konečně i chvalozpěv na vědu, umění a lidský pokrok, jímž Galilei uzavírá první den *Dialogu*: „Mnohokrát jsem v hloubi duše přemýšlel, jak velká je pronikavost lidského rozumu! A probíraje v mysli tolik skvělých děl jak v umění, tak i v literatuře, a zamysliv se potom nad vlastními vědomostmi tak velice nedokonalými, že nemohu objevit nic nového, ba dokonce abych pochopil, co už bylo objeveno, přenáramně se trápím a považuji se téměř za nešťastného. Když se dívám na některou z nejskvělejších soch, říkám si: A kdy ty budeš schopen ulámat kousky mramoru, jež jsou na něm zbytečné, aby se odhalila krásná postava, kterou mramor skrývá? A kdy se zdokonalíš v míchání barev, v jejich kladení na plátno anebo na stěnu a zobrazíš všechny viditelné předměty, jak to učinil Michelangelo, Rafael anebo Tizian? Když vidím, jak lidé získali znalost hudebních intervalů, zásady a pravidla klást tóny s překrásnou rozkoší pro posluchače, jak bych se tomu neměl stále divit? A co říci o architektuře? Co o plachtářském umění? A copak není nad všechny obdivuhodné objevy důležitější vznešenost mysli toho, kdo objevil odevzdávání nejskrytějších myšlenek přes největší vzdálenost v prostoru a času?“¹²

Z těchto nádherných vět dobře vidíme, jak hluboce si Galilei vážil práce druhých lidí při vytváření hmotných i duchovních hodnot.

Jeho skromnost, ohleduplnost a pozorné naslouchání názorům, odlišujícím se od jeho vlastního, stejně jako nemilosrdné odsouzení násilného „přesvědčování“, mohou nám být v mnohém poučnými i dnes.

¹² Galileo Galilei, *Dialóg o dvoch systémoch sveta*, Bratislava 1962, 108—109.